

Liderlik kavramının tarihçesi ve Türkiye’de ilaç endüstrisinde liderliğin önemi

Bilge SÖZEN ŞAHNE, Sevgi ŞAR

ÖZET

Dünyada hızla yaşanan gelişmeler, herkesi etkilediği gibi, hangi alanda faaliyet gösterirlerse gösterebilir, bütün örgütleri de yakından ilgilendirmektedir. Söz konusu gelişmelere ve değişimlere, örgütte görev alan herkesin uyum sağlayabilmesi için örgüt içi iletişimin sağlanması gerekmektedir. Sağlık alanında faaliyet gösteren örgütlerde, rekabet üstünlüğü

sağlamanın da önemli bir faktörü olan değişime ayak uydurma zorunluluğu daha da büyük bir öneme sahiptir. Bu aşamada da örgütte görev yapan liderlere büyük görevler düşmektedir. Bu çalışmada, liderlik kavramının tarihçesinden bahsedilerek ilaç endüstrisinde faaliyet gösteren örgütlerde liderliğin önemi vurgulanmaktadır

Anahtar kelimeler: Liderlik, İlaç Endüstrisi

GİRİŞ

Büyük bir hızla değişen dünyada, insanlar için ürün ve hizmet üretimi gibi önemli roller üstlenen işletmelerin, bu değişime ayak uydurması kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Organizasyonların başta yapılanmalarında olmak üzere pek çok alanda değişikliğe gitmesinin sebepleri arasında küreselleşme, insan hakları dolayısıyla çalışan hakları konusunda farkındalığın yaygınlaşması, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, insanların beklenti ve taleplerindeki değişiklikler gibi çeşitli durumlar yer almaktadır.

Organizasyonların yapılanmalarındaki yenilikler, yönetim anlayışında da değişikliklerin olmasını gündeme getirmiştir. Kendi içerisinde uzmanlık alanları bulunan bir çalışma alanı haline gelen yeni yönetim düşüncesinin şekillenmesinde, yukarıda belirtilen küreselleşme, insan hakları, iletişim teknolojileri gibi kavramların yanı sıra uluslararası rekabet de büyük rol oynamıştır. Organizasyonların güncel uygulamalardaki yaklaşımları

Bilge Sözen Şahne
Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Eczacılık İşletmeciliği
Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Sevgi Şar
Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Eczacılık İşletmeciliği Anabilim
Dalı, Ankara, Türkiye

Sorumlu Yazar:

Bilge SÖZEN ŞAHNE
Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Eczacılık İşletmeciliği
Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
E-mail: bilgesozen@yahoo.com

* Bu çalışma, Bilge Sözen Şahne’nin “Türkiye’de Faaliyet Gösteren İlaç Firmalarının Yöneticilerinin Liderlik Yaklaşımları” başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden türetilmiştir.

sonucunda yönetimde öne çıkan temel kavramlardan birisi de liderlik olmuştur (1). Değişen sosyal ve ekonomik koşullar nedeniyle, organizasyonlar arasındaki bu rekabette üstünlüğün sağlanabilmesi için belirlenen hedeflere liderlerin yönetiminde ulaşılabilineceği belirtilmektedir (2-4).

Liderliğin, organizasyonlarda pek çok unsurun yanı sıra örgüt kültürü ile de ilişkili olduğu bilinmektedir. Özellikle bazı çalışmalar, liderlik tarzının çalışan performansını, kişiler arasındaki etkileşimi ve örgüt kültürünü etkilediğine yer vermektedir (5, 6). Birbirinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilen bu iki kavram, organizasyonlar açısından da büyük önem taşımaktadır (6). Örgüt kültürü, liderlik sürecinin bir sonucu olarak değerlendirilmekte ve liderlik davranışından çokça etkilenmektedir, ancak liderliğin örgüt kültürünü değiştirmesi değil iyi yönde katkıda bulunması istenmektedir (6, 7). Liderliğin örgüt kültürü ile birlikte iş doyumu ve örgütsel bağlılığı da etkileyen bir faktör olduğu vurgulanmaktadır (8).

Liderlik, gerek kavramsal gerek tarihsel açıdan oldukça eski bir olgudur. Anglosakson kökenli bir sözcük olan ve yol anlamına gelen *lead* kelimesinin, *leader* sözcüğünün kökenini oluşturduğu kabul edilmektedir (9). Türkçe’de önder kelimesinin karşılığı olan lider ve liderliğin tarihi, insanların topluluk halinde yaşamaya başlamasına kadar dayanmaktadır (10). Ayrıca bu konu ile ilgili araştırmalar her ne kadar Sanayi Devrimi’nden sonra artsa da, liderlik, ilk çağlardan beri toplumdaki her bireyin ilgisini çeken ve üzerinde çeşitli araştırmaların yapıldığı bir konu olmuştur (11, 12).

Bu bağlamda, organizasyonlarda yönetici pozisyonunda yer alan kişilerin liderlik vasıfları taşımasının gerekliliği, günümüzde tartışmasız olarak kabul edilmektedir. Özellikle sağlık alanında faaliyet gösteren işletmelerde liderlik ayrıca büyük önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında liderlik kavramının tarih içerisindeki yerinden başlayarak, sağlık sektörü ve ilaç endüstrisindeki yeri aktarılmaya çalışılmaktadır.

LİDERLİK KAVRAMININ TARİHÇESİ

Antik dönemlerde daha çok geniş kitleler üzerinde büyük etkisi olan kişilerle birlikte anılan liderlik ve içerdiği kavramlar, zaman zaman çeşitli mitolojik tanrılarla özdeşleştirilmiştir. Liderlerin iletişim erdeminin *Hermes*, strateji geliştirebilme özelliğinin *Athena* ve gücünün *Zeus*’la ilişkilendirildiği görülmektedir (13). Mısır’da ise benzer şekilde liderlik anlayışı tanrı-kral anlayışı ile paralellik göstermektedir. Antik Çin’de de liderlik kavramına rastlandığı bilinmektedir (14).

Çeşitli kaynaklarda, tarihte yer alan pek çok ünlü bilim insanının çeşitli şekillerde liderlikten bahsettiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca liderliğin temel ilkelerinden olduğu kabul edilen “*Her şeyden önce zarar verme*” ilkesinin kökeninin, Hipokrat’ın “*Primum non nocere*” sinden geldiği düşünülmektedir (15).

Homeros’un *İlyada* ve *Odysseia* isimli eserlerinde liderlik kavramına yönelik çeşitli tanımlamaların olduğu belirtilmektedir. Liderliğin adlandırılmasının ise ilk kez *Platon* tarafından “*Çevreyi dolaşarak yönetmek*” şeklinde yapıldığı varsayılmaktadır (16). *Ksenophon*’un yazdığı *Cyropaedia* ise liderlik üzerine yazılmış ilk sistemli kitap olarak kabul edilmektedir. Ayrıca yazarın diğer önemli bir eseri olan *Anabasis* (Onbinlerin Dönüşü)’de de etkin ve etik liderlikle ilgili önemli bilgiler yer almaktadır (15).

Julius Caesar’ın M.Ö. 58-52 yıllarında, Roma Senatosu önünde yaptığı konuşmalarında da, liderlerin taşıması gereken özelliklerden bahsettiği belirtilmektedir (17). Ayrıca lider kelimesinin ilk kez 1300’lü yıllarda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra 19. yüzyılın başlarında, İngiliz Parlamentosu’yla ilgili, *liderlik* kavramının geçtiği yazılara da rastlanılmıştır (18).

İlk ve Orta Çağlarda daha çok güç ve iktidar kullanımının bir göstergesi olarak algılanan liderlik kavramına, demokratik yapıların yaygınlaşması ile birlikte 20. yüzyılda daha sık karşılaşmaya başlanılmıştır (19).

Liderlikle ilgili çalışmalar incelendiğinde tarihte pek çok iyi ve kötü lider örneği görülmektedir. Bu çalışmalarda; *Mustafa Kemal Atatürk*, *Mahatma Gandhi*, *Büyük İskender*, *Adolf Hitler* ve *Martin Luther King* gibi tarihteki önemli isimlere sıklıkla yer verilmektedir (17, 20-24).

Bu isimlerden *Hitler* ırkçı değerleri ve ahlaki açıdan olumsuz yönleri ile kötü; *Gandhi* ise şiddete karşı direnişi ile iyi örnekler arasında yer almaktadır (20, 23).

Mustafa Kemal Atatürk’ün ise liderlikle ilgili çalışmalarda ayrı bir yeri vardır. Tarihteki en önemli karizmatik liderlerden biri olan *Atatürk*; askeri, sivil ve politik alanlarda güçlü bir lider olma farklılığına sahip bir kişi olup, Türk Milleti’nin kurtarıcısı olarak tarihte yerini almıştır (22, 24). *Atatürk*, başarılı bir yönetimle, büyük bir dönüşümü gerçekleştirmiş ve bir milleti arkasına alarak dünyada önemli izler bırakmıştır. Bu durum O’nun bütün liderlik özelliklerini bir arada taşıdığına göstergesi olarak değerlendirilmektedir (21). Ayrıca akıllı, vizyonu ve karakteriyle de örnek bir lider olduğu tartışmasız olarak kabul edilmektedir (24).

Toplumun lider algısının, tarihte devlet yönetimi veya dinle alakalı konular üzerine yoğunlaştığı, günümüzde ise liderlik kavramının çoğunlukla işletmeleri ilgilendiren konularda

gündeme geldiği görülmektedir (13). Bütün işletmeler de olduğu gibi sağlık alanında faaliyet gösteren organizasyonlarda da liderlik kavramı büyük önem arz etmektedir.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE LİDERLİK

Sağlık sektöründeki rekabet, kişilerin temel haklarından olan sağlıklı yaşam hakkı konusunda toplumun bilinçlenmesi ve taleplerinin bu yönde gelişmesi sonucunda, artış göstermiştir. Bu sektörünün en önemli bileşenlerinden olan ilaç endüstrisi de bu rekabetin oldukça yüksek olduğu bir alanı teşkil etmektedir. İlaç endüstrisinde faaliyet gösteren şirketler, rekabet üstünlüğünü sağlamak ve talebe cevap verebilmek için kendilerini ileriye taşıyacak, liderlik yapabilecek yöneticilere ihtiyaç duymaktadır (25). Bunun yanı sıra kişileri yönlendirebilme yeteneği olan liderlerin, öncelikle kendilerini izleyenlere örnek olabilmeleri, yaptıkları işlerdeki doğruluğu ve dürüstlüğü gösterebilmeleri için etik liderlik özelliklerine de sahip olmaları büyük önem taşımaktadır. Özellikle sağlık sektörü açısından düşünüldüğünde, liderlik özelliği olan yöneticilerin etik davranışlar sergilemeleri önem arz etmektedir.

Sergiledikleri yönetim ve liderlik özellikleri sonucundaki başarıları büyük kazançlar sağladığı kadar, hataları büyük kayıplara da neden olabilen liderlerin, doğru davranışları sergileyebilmeleri açısından, işletmelerin yapabileceği girişimler de bulunmaktadır. Özellikle sağlık alanında çalışan kişilerin kendilerini geliştirebilmesi için eğitim faaliyetlerinin yoğun olarak yürütüldüğü bilinmektedir (26-29).

Sağlık hizmetlerinde görev yapan liderlerin, sözleri ile değil, davranışları ile vizyonlarını göstermeleri gerekmektedir. Eğer bu liderler değişime ayak uyduramazlarsa çalışanlarının ayak uydurması beklenemez (30). Vazgeçilmesi mümkün olmayan bir alan olan sağlık sektöründe görev yapan yöneticilerin kendilerini yetenekleri konusunda geliştirmeleri ve bu liderlerin diğer sektörlerdeki liderlere göre daha duyarlı ve özenli olmaları gerekmektedir (31). Yaşam kalitesinin artmasıyla birlikte sağlıkla ilgili hizmet veren kuruluşların arasındaki rekabet de artmıştır. Bu nedenle kurumların, birbirlerine rekabet üstünlüğü sağlayabilmesi için güçlü liderlere ihtiyaçları bulunmaktadır (25).

Sağlık alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarda liderlik ile ilgili gerek uluslararası gerek ulusal pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmında vurgulanan ortak nokta ise, sağlık alanında liderlik söz konusu olduğunda sahip olunan değerlerin daha çok ön plana çıkmasıdır.

Ülkemizde de liderlik kavramı kapsamında sağlık sektöründe çeşitli çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Yiğit*'in hemşirelerin liderlik davranışları ile ilgili çalışması sonucunda klinik sorumlusu hemşirelerin liderlik davranışlarına sahip oldukları belirlenmiştir (32).
- 2005 yılında hastanelerde liderlik davranışının iş doyumuna yönelik etkisini belirlemek amacıyla yapılan bir çalışmada da katılımlı, başarı yönelimli ve destekleyici liderlik tarzlarının personel iş doyumunu üzerinde olumlu etkisinin olduğu ortaya konulmuştur (33).
- Ankara'daki çeşitli hastanelerde yürütülen bir çalışmada ise servis sorumlusu hemşirelerin iş ve insana yönelik liderlik yönelimleri çeşitli değişkenler dikkate alınarak incelenmiş ve yönetici hemşirelerin uygulanan ölçek kapsamında insana yönelik liderliklerini geliştirebilmeleri için çeşitli öneriler sunulmuştur (34).
- Afyonkarahisar'daki hastanelerde liderlik ve örgütsel bağlılık ilişkisini inceleyen bir çalışma sonucunda liderliğin, çalışanların örgütsel bağlılığını olumlu yönde etkilediği bilgisine ulaşılmıştır (35).
- Hastane yöneticilerinin, vizyoner liderlik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla *Ateş ve arkadaşları* tarafından yapılan bir çalışmada, Kocaeli'ndeki bazı kamu hastanelerinin yöneticilerine anket uygulanarak bu kişilerin vizyoner liderlik algıları belirlenmiştir (36).
- Özkurt ve arkadaşları tarafından, Eskişehir'de yapılan benzer bir çalışmada; bu ilde görev yapan sağlık yöneticilerine yönelik anket uygulanmasında, bu kişilerin liderlik davranışlarının yanı sıra uyumları, ekip çalışmasına yatkınlıkları gibi çeşitli konulardaki görüşlerine de yer verilmiştir (37).
- *Erturgut ve Erturgut* tarafından hastane yöneticileri ile yapılan bir çalışma sonucunda, sağlık kurumlarında yöneticilerin dönüştürücü liderlik özelliklerinin öne çıktığı belirlenmiştir (21).
- *Aslan ve Özata* tarafından yapılan bir çalışmada da sağlık çalışanlarında yaygın olarak görülen hizmetkar liderlik tarzının incelenmesi için hazırlanan gerekli ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik araştırması yapılmıştır (38).
- *Yeşilkayalı ve Kılıç* tarafından 2012 yılında yapılan bir çalışmada ise çalışmanın uygulandığı hastane yöneticilerinin zayıf yönetici olarak saptanması, kamudaki liderlik uygulamaların gerilemesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (39).
- Yine hemşirelerin liderlik özelliklerinin incelendiği, *Göksel ve Aydın* tarafından yapılan bir çalışma sonucunda da lider-üye etkileşiminin örgütsel bağlılığı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (40).

- İlaç mümessilleri ile yapılan bir çalışmada ise etik liderlik ve etik iklimin iş performansına etkisi üzerinde durulmuştur (41).
- Liderlik konusunun sıkça ele alındığı hemşirelik alanındaki başka bir çalışmada ise hemşirelik öğrencilerinin, liderlikle ilgili özelliklerin kazandırılmasına yönelik bir eğitimin kendilerine verilmediğini düşündükleri belirlenmiştir (42).

Bu çalışmalardan da anlaşıldığı gibi Türkiye’deki çalışmaların çoğunluğu hastane yönetimi ve hemşirelik alanlarında yapılmış çalışmalar olup, ilaç sektöründe liderlik ile ilgili sadece bir adet çalışmaya rastlanılmıştır.

TÜRKİYE’DE İLAÇ ENDÜSTRİSİNDE LİDERLİĞİN ÖNEMİ

Küreselleşme ile yaygınlaşan gelişmeler ve değişiklikler, pek çok alanda olduğu gibi sağlık alanında da etkisini göstermiştir (43). Geçtiğimiz yüzyılda sağlık alanında yaşanan önemli gelişmeler içerisinde, ilaç endüstrisinin insan sağlığının ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine önemli katkıların olduğu bilinmektedir (44). Sağlık sektöründe, özellikle ilaç kullanımı ile ilgili konularda önde gelen sektörlerden ilaç endüstrisinin bu konuda geliştirici, üretici, pazarlayıcı ve satıcı gibi çeşitli rolleri bulunmaktadır (45).

Türk İlaç Endüstrisi’nin tarihine bakıldığında, temellerinin Osmanlı Devleti Dönemi’nde atıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1800’lü yıllarda hazır ilaç olarak bulunabilen ilk ilaçların *Tiryak* ve *Melisa Ruhu* olduğu bilinmektedir. Ayrıca, yine bu dönemde İngiliz Eczanesi’nde hazırlanan ilaçların ve 1880 yılında *Ecz. Halil Hamdi Bey*’in eczanesinde yaptığı üretimlerin, ülkemizde üretilen ilk ilaçlar olduğu belirtilmektedir (46, 47). 1895 yılında *Ecz. Ethem Pertev Bey*’in ürettiği *Pertev Şurubu*’nun ilk Türk müstahzarı, 1900’lü yıllarda kurulan *Osmanlı Komprime Laboratuvarı*’nın ise ilk üretim tesisi olduğu, bu konu ile ilgili pek çok kaynakta yer almaktadır. Artan ihtiyacın karşılanabilmesi için Cumhuriyet Dönemi’nde sağlanan olanaklarla günümüzdeki şekliyle ilaç endüstrisinin şekillendiği; ilerleyen teknik imkanlarla birlikte, ilaç üretiminde laboratuvarlardan fabrikalara geçişin yapılarak büyük fabrikalarda üretimin 1950’li yılların başında başladığı bilinmektedir (46-48).

Ülkemizde, günümüze kadar önemli aşamalar kaydederek büyük bir sektör haline gelen ilaç sektörü; “*Beşeri ve veteriner hekimlikte tedavi edici, koruyucu ve tanı amaçlı olarak kullanılan sentetik, bitkisel, hayvansal ve biyolojik kaynaklı kimyasal maddeleri farmasötik teknolojiye uygun olarak üreterek sağlık hizmetlerine sunulmasını sağlayan bir sanayi dalı*” olarak tanımlanmaktadır (49, 50). İlaç

sanayinin faaliyet gösterdiği alt sektörler ise beşeri ilaç üretimi, veteriner ilaç üretimi, ilaç hammaddeleri üretimi ile diagnostik ve diğer farmasötik ürünler üretimidir (50).

Sektörün ürettiği ürünler ise provitamin ve vitaminler, hormonlar ve türevleri, glikozitler, bitkisel alkaloidler, antibiyotikler, tedavide kullanılan organlar, kan, serum ve aşılarda, ilaçlar, gaz bezleri ve steril malzemeler olarak sınıflandırılmaktadır (51).

Her ne kadar ilaç tüketimi en çok ABD, AB ve Japonya gibi ülkelerde olsa da, ülkemizin de bu pazarda önemli bir yeri bulunmaktadır. İlaç sektörü, ürettiği ürünlerin ikame edilememesi, yüksek eğitim almış kişilerin istihdamına imkan vermesi, sahip olduğu Ar-Ge potansiyeli nedeni ile büyük yatırımlara olanak sağlaması, ülkeler için stratejik öneme sahip olan tıp ve eczacılık alanlarında sağladığı katkılar nedeni ile önemli bir sektör olarak kabul edilmektedir (49). Türkiye’de faaliyet gösteren ve bir kısmı yabancı sermayeli olan firmaların yaklaşık altıda birinin üretim tesisi bulunmaktadır. Sektörde yaklaşık olarak 25000 kişinin istihdam edildiği belirtilmektedir (50, 51).

Türkiye’de ilaç sektörünün daha iyi koşullara gelebilmesi ve dünya çapındaki rekabet gücünün artırılması için hazırlanan *Türkiye İlaç Sektörü Stratejisi* ile ilgili çalışmalar, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü önderliğinde yürütülmektedir (50).

Türkiye’de ilaç sektörü her ne kadar kimya sektörünün bir alt dalı olarak değerlendirilse de, sağlıkta istenilen gelişmelerin yaşanabilmesi için, bu alandaki gelişmelerin sağlık alanını ön plana alarak yapılması gerekmektedir. Sağlık alanında iyileşmenin sağlanabilmesi için de sürdürülebilir bir sisteme ihtiyaç bulunmakta ve bu sistem içerisinde ilaç sektörü önemli bir yere sahiptir (52).

İlaç firmalarının organizasyon yapıları da temelde benzer nitelikler taşısa da birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. İlaç endüstrisi gibi sektörlerde liderlik kavramı, genellikle teknik liderlikten grup liderliğine ilerleme şeklinde olmaktadır (53). Aynı zamanda ilaç sektörü, bütün sektörler arasında en fazla yönetici değişiminin yaşandığı sektörlerden biri olmasına rağmen ilaç endüstrisinde görev yapan pek çok yöneticinin, araştırmacıları nasıl motive etmesi gerektiğini bilmediği göze çarpmaktadır (54-56). Bu nedenle günümüzde ilaç firmalarının lider geliştirmeye yatırım yapmaları daha büyük önem taşımaktadır (56).

İlaç endüstrisi gibi, profesyonelliğin ve bilimselliğin bir arada olduğu işletmelerde, yönetici pozisyonlarında görev yapan kişilerin takım-birey, lider-araştırmacı, bütünlük-heterojenlik gibi çeşitli ikiliklerin üstesinden gelmesi beklenmektedir (57).

Dünya çapındaki finansal krizle birlikte ilaç sektöründe de çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır. Bundan 5-10 yıl sonra ilaç endüstrisinin ne durumda olacağına ilişkin sorular gündeme gelmektedir (44). Sektördeki rekabetin fazlalığı, yeni ürün geliştirmede yaşanan problemler, çeşitli hükümet politikaları, müşteri beklentileri, pazarlama esnasında yaşanan sıkıntılar, bütçe zorlamaları ve zaman kısıtlılığı gibi zorluklarla baş edebilecek liderlerin ilaç firmalarının yönetim kademelerinde yer alması gerekmektedir (45, 56, 58, 59).

Hükümetler, toplum, pazarda faaliyet gösteren ilaç firmaları ve sigorta şirketleri gibi çeşitli etkenlerin sağlık sistemleri üzerindeki etkisi bilinmektedir (60, 61). Bu nedenle insan sağlığı üzerine doğrudan etkisi bulunan ilaç gibi önemli bir ürünün meydana gelişinden kullanımına kadar görev alan yöneticilerin görevlerinin önemini farkında olmaları büyük önem taşımaktadır (31, 62, 63). Aksi takdirde bu kişilerin yapacakları gerek yönetsel, gerekse etik hataların bedelleri hem maddi açıdan hem de sağlık açısından çok büyük olabilmektedir (30, 31, 64, 65).

Avrupa’da 6., dünyada ise 14. olan Türkiye İlaç Pazarı, 1990’lardan beri bu alanda faaliyet gösteren uluslararası firmalar için vazgeçilmez olmuştur. Ancak tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ilaç endüstrisinin içerisinde bulunduğu zor durum, önümüzdeki yıllarda bu sektörün yaşayabileceği sorunlarla baş edebilecek liderlere olan gereksinimin artmasına neden olmaktadır (44, 66). Türkiye’nin ilaç sektöründe istediği konuma gelebilmesi

için sektörün hükümetle işbirliği içinde olmasının gerekliliği belirtilmektedir (67). Aynı zamanda bu sektörde yaşanan etik sorunlar nedeniyle ilaç endüstrisinde etik liderlik de ayrı bir önem arz etmektedir (41).

SONUÇ

İnsanların birlikte yaşamaya başlaması ile birlikte ortaya çıkan bir kavram olan liderlik, özellikle Sanayi Devrimi’nden sonra pek çok bilimsel çalışmanın yoğunlaştığı bir alan haline gelmiştir. Farklı sektörlerde liderlikle ilgili sayısız çalışma olmasına rağmen, özellikle ilaç sektöründe bu konu ile ilgili çalışma sayısının oldukça az oluşu dikkat çekicidir.

Etkili liderliğin, sektörlerin gelişmesinde önemli katkılarda bulunduğu bilinmektedir. Liderliğin işletmeler açısından olumlu etkisi ve sonradan da kazanılabilen bir beceri olduğu kabul edildiği takdirde, bütün organizasyonların yöneticilerinde liderlik özellikleri araması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle özellikle sağlık sektöründe ve ilaç endüstrisinde görev yapan yöneticilerin kendilerini bu alanda geliştirmeleri gerekmektedir. Bunun için uygun eğitim programlarının seçilerek kişileri, dolayısıyla da işletmeleri daha ileriye taşıyabilecek liderlik özelliklerinin kazanılmasına yönelik uygulamaların yapılması gerekmektedir. Bu noktada, verilecek eğitimlerde aktarılması planlanan bilgilerin özenle seçilerek, uygulanıp uygulanmadığının kontrol edilmesi büyük önem taşımaktadır.

The History of Leadership and The Importance of Leadership in the Turkish Pharmaceutical Industry

ABSTRACT

Fast developments in the world influence not only everybody but also all the organizations in regardless of whatever sector they work. Interprofessional and interorganizational communication is required to be enabled for everybody

working in the organization to adapt to the development and changes.

In health-related organizations, obligation to adapt to the change, a significant factor of providing competitive advantage has greater significance. In this phase, leaders working in organization have greater roles.

In this study, the history of leadership is explained and the significance of leadership in pharmaceutical industry is emphasized..

Key words: Leadership, Drug industry

KAYNAKLAR

1. Koçel T. İşletme yöneticiliği - yönetim ve organizasyon: organizasyonlarda davranış klasik, modern, çağdaş ve güncel yaklaşımlar. Arıkan Basım Yayım Dağıtım, Ankara. 2005.
2. Tengilimoğlu D. Kamu ve özel sektör örgütlerinde liderlik

davranışı özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 2005;4: 1-16.

3. Kalshoven K, Den Hartog DN, De Hoogh AHB. Ethical Leader Behavior and Big Five Factors of Personality. J Bus Ethics 2011;100:349-66.

4. Resick CJ, Hanges PJ, Dickson MW, Mitchelson JK. A cross-cultural examination of the endorsement of ethical leadership. *J Bus Ethics* 2006;63:345-59.
5. Ogbonna E, Harris LC. Leadership style, organizational culture and performance: empirical evidence from UK companies. *Int J Hum Resour Man* 2000;11: 766-88.
6. Shein EH. *Organizational culture and leadership*. Jossey-Bass A Wiley Imprint, ABD. 2004.
7. Özmutaf NM. Liderliğin örgüt kültürü içinde değişimsel boyutta değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2007;2: 83-9.
8. Şencan N, Yeğenoğlu S, Aydınant B. Sağlık çalışanları ve eczacılar üzerine yapılan iş doyumu ve örgütsel bağlılık araştırmaları. *Marmara Pharm J* 2013;17: 104-12.
9. İbicioğlu H, Özmen Hİ, Taş S. Liderlik davranışı ve toplumsal norm ilişkisi: Ampirik bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2009;14:1-23.
10. Alkın C, Ünsar S. Liderlik özellikleri ve davranışlarının belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2007;9: 75-94.
11. Yurtkoru ES, Ekmekci AK. Actual and ideal leadership behavior shift within the last five years. *Procd Soc Behv* 2011;24: 1451-9.
12. Avcı U, Topaloğlu C. Hiyerarşik kademelere göre liderlik davranışlarını algılama farklılıkları: Otel çalışanları üzerinde bir araştırma. *KMU İİBF Dergisi* 2009;11:1-20.
13. Hatch MJ, Kostera M, Kozminski AK. The three faces of leadership: manager, artist, priest. *Org Dyn* 2006;35:49-68.
14. Howell JP, Costley DL. *Understanding Behaviors for Effective Leadership*. Pearson, New Jersey. 2006.
15. Cohen WA. *Drucker ve Liderlik*. Optyimist Yayınları, İstanbul. 2010.
16. Tabak A, Yalçınkaya H, Erkuş A. Liderlik Kavramına Tarihsel Bir Bakış. İçinde: 21 Yüzyılda Rusya, AB ve Türkiye’den Yansımalar. Editör O. Kaymakçı, Türkmen Kitapevi, İstanbul. 2007.
17. Van Tassel JM, Poe-Howfield L. *Leadership and management. managing electronic media: Making, marketing and moving digital content*. Focal Press/Elsevier. 2010.
18. Demir C, Yılmaz MK, Çevirgen A. Liderlik yaklaşımları ve liderlik tarzlarına ilişkin bir araştırma. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 2010;2:129-52.
19. Tabak A, Polat M, Coşar S, Türköz T. Otantik liderlik ölçeği: Güvenirlik ve geçerlik çalışması. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi* 2012;14:89-106.
20. Ketola T. *Responsible Leadership: Building blocks of individual, organizational and societal behavior*. *Corp Soc Resp Env Ma*. 2010;17:173-84.
21. Ertugut R, Ertugut P. Transformasyonel lider karizmatik mi? Vizyoner mi? Sağlık örgütlerinde bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 2010;9:223-39.
22. Dural AB. The Leadership of Mustafa Kemal Atatürk: Turkish Independence War. *ESJ* 2012;8: 184-201.
23. McCall JJ. Leadership and ethics: Corporate accountability to whom, for what and by what means? *J Bus Ethics* 2002;38:133-9.
24. Kalca M. *Tarihteki Ünlü Komutanlar-Liderler*. İstanbul: Karma Kitaplar; 2012.
25. Keklik B. Sağlık hizmetlerinde benimsenen liderlik tiplerinin belirlenmesi: Özel bir hastane örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi* 2012;14:73-93.
26. Özler Kırıl D, Şar S. Satış gücü eğitiminin Türk ilaç endüstrisindeki önemi. *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi* 2004;33:243-54.
27. Brazeau GA. Leadership and learning. *Am J Pharm Educ*. 2008;72: 56.
28. Demiroğlu M, Karakaş M. 5 dakikada 2012 Avrupa insan sermayesi etkinlik raporu. Pricewaterhouse Coopers. 2012.
29. Kayabalı K. İlaç sektörünün eğitimlerinin son 10 yılında trend değişimi 2011. <http://www.ozanbatigun.com/> Erişim Tarihi: 25.09.2014.
30. Porter-O’Grady T, Malloch K. *Quantum Leadership: A Resource for Health Care Innovation*. Jones and Bartlett Publishers, USA. 2007.
31. McAlearney AS. Leadership development in healthcare: A qualitative study. *J Organ Behav* 2006;27: 21-32.
32. Yiğit R. Klinik sorumlu hemşirelerinin liderlik davranışları. *C Ü Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2000;4:21-32.
33. Tengilimoğlu D, Yiğit A. Hastanelerde liderlik davranışlarının personel iş doyumuna etkisini belirlemeye yönelik bir alan çalışması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi* 2005;8:374-400.
34. Erkan E, Aban S. Devlete ve özel sektöre bağlı hastanelerde çalışan servis sorumlu hemşirelerinin işe ve insana yönelik liderlik yönelimlerinin incelenmesi. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2006;1-13.
35. Karahan A. Hastanelerde liderlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi* 2008;10:145-62.
36. Ateş H, Çetinkaya NI, Es M. Değişim çağında hastane yöneticilerinin vizyoner liderlik profilleri. 2. Uluslararası Sağlıkta Performans ve Kalite Kongresi. Ankara: Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2010.
37. Özkurt E, Işık U, Elitez B, Işık İ. Sağlık hizmetlerinde vizyoner liderlik: Eskişehir ilinde bir uygulama. 2. Uluslararası Sağlıkta Performans ve Kalite Kongresi. Ankara: Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2010.
38. Aslan Ş, Özata M. Sağlık Çalışanlarında Hizmetkar Liderlik: Dennis-Winston ve Dennis-Bocernea Hizmetkar Liderlik Ölçeklerinin Geçerlik ve Güvenirlik Araştırması. *Yönetim ve Ekonomi*. 2011;18:139-54.
39. Yeşilkayalı F, Kılıç B. İzmir ili kamu sağlığı yöneticilerinin liderlik davranışları. 15. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi. Bursa, 2012.

40. Göksel A, Aydın B. Lider-Üye Etkileşimi Düzeyinin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Görgül Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2012;17:247-71.
41. Aksoy S. Etik Liderin ve Etik İklimin İş Performansına Etkisi: İlaç Müessesileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma. 18. Ulusal Pazarlama Kongresi. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sankamış, 2013.
42. Öztürk H, Kahrıman İ. The opinions of nurse students regarding leadership in nursing. *Procedia Soc Behav Sci* 2013;93:111-5.
43. Özcömert GH, Özçelikay G, Şar S, Asil E. Yararlılık ve zarar vermeme ilkelerinin eczacılık etiği açısından değerlendirilmesi. *T Klin J Med Ethics* 2000;8:101-4.
44. Sánchez-Serrano I. Chapter 10: Causes of the Pharmaceutical Crisis. In: *The World’s Health Care Crisis*. Elsevier, London, 2011.
45. Busfield J. ‘A pill for every ill’: Explaining the expansion in medicine use. *Soc Sci Med* 2010;70:934-41.
46. Abacıoğlu N. Türkiye İlaç Sanayi. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul. 2010. Yurtiçi Sektörel Etütler ve Araştırmalar Yayın No: 2009-41.
47. Turan N. Kuruluşundan Günümüze Türkiye İlaç Endüstrisi. Skala Yayıncılık, İstanbul. 2007.
48. Baytop T. Türk Eczacılık Tarihi. İstanbul Üniv.Yay.No.3358 Eczacılık Fak.No.78, İstanbul. 2001.
49. T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü. İlaç Sektörü Raporu. Ankara: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü Sektörel Raporlar ve Analizler Serisi; 2013.
50. Sayar F. Türkiye İlaç Sektörü Stratejisi Ön Hazırlık Toplantısı. Ankara: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü; 2012.
51. T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü Kimya Ürünleri ve Özel İhracat Daire Başkanlığı. İlaç ve Eczacılık Ürünleri Sektörü. Ankara: T.C. Ekonomi Bakanlığı; 2010.
52. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İlaç Sanayi Meclisi. Türkiye İlaç Sanayi Meclisi Sektör Raporu. Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği; 2012.
53. Miller R. Key transitions in the pharmaceutical industry: Technical leader to group leader. The Faculty of Pharmaceutical Medicine of the Colleges of Physicians of the United Kingdom Faculty Newsletter 2012.
54. Tarcan Aksal A. 7 Ortak Özellik. <http://www.capital.com.tr/insan-kaynaklari/7-ortak-ozellik-haberdetay-4997> Erişim Tarihi: 01.04.2008.
55. Knutsen LJS. Drug discovery management, small is still beautiful: Why a number of companies get it wrong. *Drug Discov Today* 2011;16: 476-84.
56. Leslie JB, Palmisano K. The leadership challenge in the pharmaceutical sector: What critical capabilities are missing when it comes to leadership talent and how can they be developed? Center for Creative Leadership, 2010.
57. Sundgren M, Styhre A. Leadership as de-paradoxification: leading new drug development work at three pharmaceutical companies. *Leadership-London* 2006;2:31-52.
58. Deeds DL, DeCarolis D, Coombs J. Dynamic capabilities and new product development in high technology ventures: An empirical analysis of new biotechnology firms. *J Bus Venturing* 2000;15:211-29.
59. Lainez JM, Schaefer E, Reklaitis GV. Challenges and opportunities in enterprise-wide optimization in the pharmaceutical industry. *Comput Chem Eng* 2012;47: 19-28.
60. Costa Font J, Sato A. Health systems futures: The challenges of technology, prevention and insurance. *Futures* 2012;44:696-703.
61. Wang CJ, Ellender SM, Textor T, Bauchner JH, Wu JY, Bauchner H, Huang AT. A proposed framework for understanding the forces behind legislation of universal health insurance: lessons from ten countries. *Health Serv Res* 2011;46: 2101-18.
62. Bilgener E, Asil E, Özçelikay G. The role of promotion on marketing in Turkish drug industry. *Turk J Pharm Sci* 2004;1: 87-104.
63. Sawyer TK. Transformational leadership in drug discovery by way of virtuous thought, word and deed. *Chem Biol Drug Des* 2008;71: 507-8.
64. Örnek Büken N, Yeğenoğlu S. Physician-industry relationships and promotion ethics in Turkey. *Clin Res Regul Aff* 2003;20: 379-89.
65. Strom BL. Risk assessment of drugs, biologics and therapeutic devices: present and future issues. *Pharmacoepidemiol Drug Saf* 2003;12: 653-62.
66. Upton J. Turkey: A Promise Restored: Pharmaceutical Executive; <http://www.pharmexec.com/pharmexec/Global/Turkey-A-Promise-Restored/ArticleStandard/Article/detail/805003> Erişim Tarihi: 21.03.2013.
67. Buharalı C. Türkiye’de sağlık ekonomisi ve ilaç sanayi. Deloitte Türkiye. 2011.